Wstęp

W dniach od 30 maja do 1 czerwca 2014 roku odbyło się w Karpaczu kolejne, XLIII konwersatorium z cyklu „Język a Kultura”, poświęcone kulturowym uwarunkowaniom zachowań językowych.

Ujmując tradycję jako przekaz przeszłości skierowany ku teraźniejszości i przyszłości, podczas karpackiego spotkania wspólnie zastanawiano się nad ciągłością i trwaniem zachowań językowych, pozostających w związku z kulturą. Analizie poddano różnego rodzaju mechanizmy uzupełniania utrwalonych i uznawanych za tradycyjne w danym społeczeństwie zachowań o nowe elementy. Uczestników konwersatorium szczególnie interesował wpływ niezakorzenionych jeszcze w tradycji realiów społeczno-kulturowych na zachowania werbalne i niewerbalne jednostek i grup społecznych, czego między innymi dotyczą artykuły zamieszczone w niniejszym tomie.

Tom otwiera tekst Małgorzaty Marcjanik zawierający podstawowe ustalenia dla omawianej problematyki. Autorka zwraca uwagę na zmiany obyczajów po 1989 roku, które znalazły odbicie w języku XXI wieku, i wskazuje na ich przyczyny. Omawia trzy grupy zagadnień: innowacje w zakresie grzeczności językowej młodego pokolenia Polaków, analizuje rolę słownictwa komputerowego i internetowego, a także funkcjonowanie wulgaryzmów i przekleństw w otwartej przestrzeni komunikacyjnej.

W artykule drugim Piotr Garncarek koncentruje się na wpływie przemian społecznych na sposób postrzegania współczesnego mężczyzny, opisując przy tym sposób jego ujmowania w aspekcie fizycznym (wizualizacja), mentalnym (cechy osobowościowe), społecznym (status społeczny i rodzinny) oraz mitycznym (wyobrażenia, mity i stereotypy).

Kilka kolejnych tekstów obejmuje rezultaty badań nad związkiem pomiędzy zjawiskami zachodzącymi w przestrzeni społecznej i kulturowej (dawniej i dziś) a zmianami w języku. O nowych jednostkach leksykalnych wyrażających agresję i przemoc, takich jak *cyberbullying*, *cyberstalking*, *hejting* (*hejtowanie*), *trolling* (*trollowanie*) oraz *cyberprzemoc*, obecnych w mediach cyfrowych, pisze Dorota Zdunkiewicz-Jedynak.

Marek Kochan natomiast przedstawia sposób opisywania wartości w języku biznesu, opierając się na szczegółowej analizie siedmiu słów odnoszących się do wartości bądź pozytywnie w tym języku wartościowanych, takich jak: *moralność*,

wrażliwość, doskonałość, lojalność, sentyment, egzekucja, agresywny. Wartościowaniu w poradnictwie kulinarnym poświęcony jest tekst Joanny Smół, która zestawia wartości typowe dla porad kulinarnych z okresu PRL-u z dominującymi w poradnictwie po 1981 roku.

Na temat kulturowych uwarunkowań nazw ulic oraz zmian w metodzie i zakresie badań onomastycznych wypowiada się Krystyna Data. Jej zdaniem „aspekty kulturowe w nazewnictwie miejskim odnoszą się z jednej strony do zewnętrznych i kulturowych uwarunkowań nadawania nazw ulicom i do ich zmian, a z drugiej pokazują kulturowy obraz miast”.

Agnieszka Piela z kolei koncentruje się na poszukiwaniu dawnych znaczeń wyrazów (*ambit, pozłota, nawa, świętek, utrzc–ucierać*), które współcześnie funkcjonują w odmianach specjalistycznych polszczyzny i są „obciążone historycznie”. Natomiast Anita Pawłowska, zajmując się badaniem zmian w polskiej etykiecie językowej, dochodzi do wniosku, że w pierwszym wieku doby nowopolskiej doszło w tym zakresie do upraszczania i indywidualizowania formuł etykietałnych.

Następna grupa tekstów, znajdujących się w niniejszym tomie, dotyczy badań nad wpływem zjawisk społeczno-kulturowych na różne typy dyskursu. Pierwsze napisane po polsku teksty poświęcone matematyce są dla Jerzego Biniewicza punktem wyjścia do rozważań nad strategiami komunikacyjnymi obecnymi w dawnym i współczesnym piśmiennictwie dydaktycznym. O istnieniu wielu konwencji narracyjnych, ujawniających się na poziomie dyskursu popularnonaukowego, opisującego odkrycia i wynalazki w prasie dwudziestolecia międzywojennego, wspomina Marcin Poprawa.

Recenzją naukową i jej kształtem zajmuje się Lesław Cirko, który omawia różne przykłady naruszania wzorca recenzji rozprawy doktorskiej, utrwalonego w dyskursie akademickim.

Małgorzata Dawidziak-Kładoczna mówi z kolei o wpływie sytuacji komunikacyjnej na proces ewolucji wzorca gatunkowego inicjalnych wystąpień (zagajęń) marszałka sejmu (od XVI wieku po czasy współczesne). Według autorki najważniejszym okresem ustalania się struktury tego typu wypowiedzi był wiek XIX, gdy doszło do stopniowego ograniczania w ich zawartości elementów retorycznych na rzecz dominacji wyznaczników stylu urzędowego.

Na kontekst polityczny, który warunkuje temat mowy, audytorium i rolę podmiotu retorycznego, zwraca uwagę Elżbieta Sękowska, opisując inauguracyjne orędzia prezydenckie. Przedstawione w artykule orędzia prezydentów: Stanisława Wojciechowskiego, Ignacego Mościckiego, Lecha Kaczyńskiego i Bronisława Komorowskiego cechuje obecność leksyki aksjologicznej, konstrukcji patetycznych oraz różnych wyznaczników impresywności, co wiąże się z obecną w tego typu tekstach perswazją.

Znaczeniu wydawnictw efemerycznych jako narzędzi propagandy, wykorzystywanych w kreowaniu postulowanego obrazu świata, poświęca swój tekst Mar-

ta Śleziak, analizując druki ulotne wydane i dystrybuowane w latach 1945–1948 we Wrocławiu i innych miastach Dolnego Śląska.

Wykorzystanie opozycji *przeszłość–teraźniejszość* w dyskursie medialnym (na podstawie tygodników społeczno-politycznych o profilu liberalnym) jest przedmiotem badań Patrycji Pelc, według której oparte na kategorii czasu mechanizmy retoryczne służą celom perswazyjnym (zwłaszcza hiperbolizacji przekazu).

O rewolucyjnych i ewolucyjnych zmianach w obrębie newsa telewizyjnego jako składnika magazynu wiadomości piszą Monika Grzelka i Agnieszka Kula, wskazując na zmienne uwarunkowania kształtu newsa w zależności od strategii nadawców.

Teksty bezpośrednich relacji telewizyjnych z meczów piłkarskich z lat siedemdziesiątych XX wieku oraz pochodzących z lat 2010–2014 są dla Beaty Grochali punktem wyjścia do rozważań nad przemianami w zakresie komentarza sportowego. Autorka stwierdza, że mimo upływających lat w strukturze tego typu wypowiedzi występują stałe elementy, takie jak: powitanie widzów, wstęp do meczu, momenty strzelenia bramek oraz zakończenie, co wiąże się z rytualizacją widowiska sportowego.

Na problem funkcjonowania błogosławieństw, życzeń i pozdrowień jako kulturowych tekstów życzących, zawierających rytualne słowa, gesty i symbole, wskazuje Ewa Masłowska. Zdaniem badaczki „[...] błogosławieństwa, życzenia, pozdrowienia — zarówno w formie werbalnej, jak i symbolicznych gestów — przywołują pamięć mitu stworzenia — słowa »stań się« oraz boskiego technienia życia. Natomiast źródło zakazów wypowiadania życzeń, podziękowań za »dobre słowo«, jak też eufemistycznych pseudozłorzeczeń tkwi w archaicznych przekonaniach, że »licho nie śpi«, gotowe zawsze wtargnąć w życie człowieka i pomieszać jego zamiary”.

Julia Legomska zaś za współczesne magiczne działania językiem, skierowane do dzieci, uznaje zachowania werbalne matek, przedstawione w sieciowym magazynie „Bachor”, zawierającym opisy reakcji sfrustrowanych rodziców.

Ukazanie wpływu języka na rozwój świadomości społecznej dwu pokoleń dzieci w wieku przedszkolnym (w odstępnie trzydziestu lat) jest celem artykułu Haliny Zgólkowej i Izabeli Matuszewskiej. Autorki dochodzą do wniosku, że — wbrew tezie Jana Baudouina de Courtenay — w zasobie leksykalnym i świadomości językowej współczesnych przedszkolaków pojawia się wiele nowych słów i struktur, nieobecnych w języku ich rodziców.

W kolejnym tekście, zamieszczonym w niniejszym tomie, Małgorzata Pachowicz podejmuje próbę przedstawienia sposobów eksplikacji zdziwienia w języku uczniów. Jej zdaniem wyrażaniu tej emocji towarzyszy wiele różnych reakcji ujawniających uczniowskie pojmowanie rzeczywistości.

O odmiennych modelach radości, obecnych w dawnych i współczesnych nabożeństwach drogi krzyżowej, i ich związku z obrazem radości w dyskursie

pasyjnym, który różni się od sposobu ujmowania tego uczucia w polszczyźnie ogólnej, pisze Agnieszka Sieradzka-Mruk.

Zwyczajom komunikacyjnym miłośników zwierząt, przedstawionym na hobbyistycznych stronach internetowych, poświęca swój artykuł Aneta Wysocka. Przeprowadzona analiza materiału skłania autorkę do wniosku o pojawieniu się pewnych innowacji w językowym ujmowaniu relacji *człowiek–zwierzę*, pozostających w związku z przemianami obyczajowymi i kulturowymi.

Kolejną grupę tekstów, publikowanych w niniejszym tomie, otwiera artykuł Jerzego Kowalewskiego. Autor podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jak uczyć polskiej kultury w środowiskach polskich za granicą, uwzględniając zwłaszcza sferę zachowaniową (aspekt socjokulturowy).

Wprowadzenie zagadnienia komunikacji niewerbalnej do programów nauczania języków obcych postuluje Agnieszka Szczepaniak, odwołując się do wyników badań własnych nad rozumieniem brytyjskich gestów emblematycznych przez Polaków, którzy uczą się języka angielskiego.

Omówienie zabiegów podejmowanych w celu rewitalizacji języków aborygeńskich przynosi tekst Zuzanny Bułat-Silwy. Autorka skupia się na sposobach przywracania do życia języka gamilaraay z Nowej Południowej Walii (Australia), definiując przy tym zadania rewitalistyki jako nowej gałęzi językoznawstwa.

Zamykający tom artykuł Hanny Makurat odnosi się do kulturowych uwarunkowań związanych z zagadnieniem przekładu. Autorka, analizując kaszubskie tłumaczenie *Bajki o rybaku i rybce* Aleksandra Siergiejewicza Puszkina, pokazuje, w jaki sposób autor kaszubskiego przekładu pozbawia tekst tłumaczenia kulturowych sygnałów obcości.

Anna Burzyńska-Kamieniecka